

Internet a kształcenie na odległość w opiniach użytkowników

Distance learning, czyli kształcenie na odległość to forma procesu uczenia się umożliwiająca kierowanie treści dydaktycznych do rozproszonych grup uczniów z wykorzystaniem dostępnych mediów. Jest to forma, w której nie są wymagane bezpośrednio, osobiste kontakty nauczyciela ze studentami. W języku angielskim funkcjonuje wiele pojęć określających edukację na odległość: *distance learning*, *distance teaching*, *distance education*, *teleteaching*, *teaching by network*, *telematic education*. Pojęcia *distance learning* i *distance teaching* określają uczenie się i nauczanie na odległość, które nigdy w polskiej literaturze pedagogicznej nie są równoważne, jak to ma miejsce w opracowaniach anglojęzycznych [Clarke 2007]. Oba terminy są komplementarne i dlatego ujmuje się je jako łączny proces nauczania-uczenia się i nadaje nazwę *distance education*, czyli zdalna edukacja. W literaturze przedmiotu można także spotkać określenie *teleteaching*, którym nazywa się nauczanie na odległość z wykorzystaniem środków telekomunikacyjnych, *teaching by network*, czyli nauczanie za pomocą sieci komputerowych oraz *telematic education* (edukacja telematyczna), która obejmuje problematykę realizacji procesu dydaktycznego przy użyciu nowoczesnych środków telekomunikacyjnych (sieci telekomunikacyjnych i informatyki) w warunkach oddalenia od siebie uczniów i nauczycieli. Zdalna edukacja pozwala realizować proces nauczania-uczenia się, gdy uczniowie i nauczyciele korzystający z takich rozwiązań są oddaleni od siebie, a zastosowane techniki komputerowe i telekomunikacyjne, zwłaszcza Internetu pozwalają na realizację takiego procesu. Do charakterystycznych cech kształcenia na odległość zalicza się [Bednarek 2006, z własnymi zm.]:

- realizowanie tych samych celów co w przypadku stacjonarnego systemu edukacji, ale bez narzucania formalnych barier uczestnictwa;
- komplementarną realizację programów nauczania akceptowanych przez szkołę i samego zainteresowanego;
- zastosowanie różnych mediów informacyjnych i różnorodnych metod przekazu (komunikacji);
- duże możliwości wyboru trybu kształcenia, bez określania miejsca i czasu;
- elastyczny dobór wykładowców i materiałów szkoleniowych;
- dostosowanie do możliwości i potrzeb studenta;
- brak rozbudowanej infrastruktury materiałowo-organizacyjnej.

W środowisku badaczy i twórców procesów e-edukacji nadal trwają polemiki oraz próby ustalania jednoznacznej definicji nauczania na odległość. Choć samo zjawisko jest datowane stosunkowo dawno, to od ostatnich 10 lat nabiera zupełnie nowych cech jakościowych, które powoduje upowszechnianie się wytworów technologii informacyjnej. Desmond Keeng usiłował stworzyć definicję zjawiska *distance learning* poprzez podanie cech charakterystycznych oraz warunków koniecznych do jego wystąpienia. W tym znaczeniu edukację zdalną (obecnie e-edukację) określają następujące wyznaczniki:

- nauczyciel i uczniowie są od siebie odseparowani;
- stosowane są media;
- zapewniona jest dwustronna komunikacja (pośrednia);
- nad całością czuwa system edukacyjny (obecnie zwany platformą);
- zapewnione jest odpowiednie zaplecze technologiczne i zespoły ludzkie [Koczy 2007, z własnymi zm.].

W próbach określenia, czym jest e-edukacja, trzeba wziąć pod uwagę cztery formy edukacji, w jakich mogą następować procesy uczenia się, tj.: edukację formalną, nieformalną, nieoficjalną i akcydentalną. W procesach szeroko pojętej edukacji pierwszoplanowe miejsce zajmuje informacja, która w społeczeństwie informacyjnym funkcjonuje w elektronicznej (cyfrowej) postaci, a jej głównym źródłem jest sieć globalna Internet. Posiada on nie tylko wielu odbiorców, ale i nadawców informacji, przez co w różnych formach (czasu i przestrzeni) stanowi techniczne medium komunikacji. Z powodu możliwości, jakie stwarza Internet musiało dojść do przełamania barier tradycyjnego modelu kształcenia i zmiany roli nauczyciela. W konsekwencji procesy uczenia się, zakładające aktywność podmiotu, nie są już ściśle związane z edukacją formalną, pomimo iż nadal pełni ona rolę organizującą i ukierunkowującą działania edukacyjne podmiotu. Elektroniczna (cyfrowa) postać informacji jest wyznacznikiem procesów kształcenia przebiegających w ramach e-edukacji. Związana z tym jest podstawowa dla członka społeczeństwa informacyjnego umiejętność posługiwania się narzędziami technologii informacyjnej, w takim samym stopniu co umiejętność czytania i pisanie [Janczyk 2008].

Oczywiste wydaje się to, że zarówno student, jak i nauczyciel decydujący się na rozwiązania e-edukacyjne musi brać pod uwagę ich możliwości i ograniczenia, a także wady i zalety tego typu form kształcenia. E-edukacja stwarza możliwość nauki w dowolnie wybranym miejscu. W kształceniu tradycyjnym tempo nauki często narzucają nauczyciele lub wymuszają inni uczniowie. E-edukacja umożliwia naukę w tempie odpowiednim dla podmiotu uczącego się. Student może pracować w nocy albo rozłożyć naukę na kilka etapów w ciągu dnia. We wszystkich tradycyjnych formach nauczania występuje plan zajęć lekcyjnych i ćwiczeń, do którego studenci muszą się dostosować. Pod tym wzglę-

dem zdalne nauczanie daje uczniom znaczną swobodę, lecz wymaga dobrej organizacji i samodyscypliny. Według wielu badaczy zjawiska, jakim jest e-edukacja, do jej możliwości i zalet należy zaliczyć:

- brak ograniczeń terytorialnych oraz duża elastyczność form szkoleniowych;
- redukcja kosztów realizacji szkoleń (eliminuje koszty podróży do centrów szkoleniowych oraz koszty nieobecności pracownika w miejscu pracy, redukuje koszty globalnej produkcji i dystrybucji materiałów dydaktycznych);
- centralizacja procesu nauczania (umieszczono to jako zaletę);
- standaryzacja wiedzy (o ile nie popada w schematyzm procesów myślowych);
- ułatwiony (wbrew pozorom) kontakt z mentorem, ekspertem merytorycznym lub trenerem;
- powtarzalna jakość szkoleń (trudno uznać taką zaletę, gdy w szkoleniach biorą udział przeważnie nowi uczniowie);
- wygoda realizacji szkoleń;
- kontekstowość, wielowątkowość i indywidualizacja szkoleń;
- interaktywna i angażująca forma szkolenia;
- możliwość lepszego wykorzystania zasobów wiedzy organizacji;
- możliwość lepszego poznania i zrozumienia kapitału ludzkiego organizacji;
- możliwość dobrego uzupełnienia innych metod szkoleniowych;
- możliwość przesyłania grafiki, filmów video, dźwięku, zintegrowanych fragmentów tekstu oraz różnego rodzaju obrazów ruchomych lub też nieruchomych z miejsc w dowolnym rejonie świata;
- prowadzenie dialogu właściwie z każdym użytkownikiem sieci w celu wymiany poglądów i informacji;
- zdobywanie wykształcenia przez osoby niepełnosprawne, które mogą uczyć się i studiować w domu, nie tracąc dostępu do tych samych źródeł wiedzy, co ich sprawne koleżanki i koledzy [Bednarek 2006; Stecyk 2008; Siemieniecki 2007; Hyla 2005].

Należy zdawać sobie sprawę, że e-edukacja posiada oprócz zalet wiele ograniczeń i wad, które nie występują w kształceniu tradycyjnym. Według badaczy tej problematyki do najistotniejszych ograniczeń i wad e-edukacji należy zaliczyć:

- ograniczenia grup komunikacji międzyludzkiej;
- silne uzależnienie od technologii (jakość sprzętu i łączy, jakość i rodzaj oprogramowania, w tym systemowego) i od znajomości technologii (zarówno ze strony wykładowcy, jak i ze strony studenta);
- czasochłonność analizy i przygotowania multimedialnych materiałów dydaktycznych;
- złożoność organizacji procesu kształcenia, w tym m.in.: praca w grupie, tworzenie społeczności uczących się, korzystanie z usług elektronicznego dziedziczenia i biblioteki cyfrowej;

- separację od grupy i nauczyciela, która ogranicza więzi społeczne;
- niemożność uczenia wszystkich treści oraz uczestniczenia w zajęciach czynnościowych, np. laboratoryjnych, doświadczalnych itp.;
- konieczność posiadania zróżnicowanego sprzętu lub oprogramowania;
- rozpraszające użytkownika cechy Internetu (mnóstwo ciekawych, niekoniecznie związanych z edukacją informacją);
- brak atmosfery dopingującej do nauki charakterystycznej dla szkoły lub grupy;
- konieczność posiadania predyspozycji do samokształcenia, dokształcania i doskonalenia oraz samokontroli [Bednarek 2008; Siemieniecki 2007; Chrząszcz 2005].

Powyższe wady i zalety zostały wyliczone przez autorów różnych publikacji i stanowią zestawienia mniej lub bardziej adekwatnych spostrzeżeń i opinii użytkowników systemów e-edukacji, a właściwie większość z nich jest apriorycznych i nie opiera się na żadnych diagnostycznych badaniach naukowych. Podejmując tę problematykę badawczą w ramach badań własnych w Zakładzie Dydaktyki Przedmiotów Technicznych, przyjęto powyższe zestawienia wad i zalet e-edukacji za hipotezy badawcze. Grupę docelową stanowili użytkownicy e-learningu w jakiegokolwiek jego formie. Aby szybko i efektywnie zebrać dane dotyczące badanych zjawisk, przyjęto metodę sondażu diagnostycznego z techniką ankiety. Najlepszym narzędziem wspomagającym wybraną technikę badawczą jest kwestionariusz. W badaniach został on użyty w formie elektronicznej. Kwestionariusz został umieszczony na serwisie ankietowym www.ankietka.pl¹. Po zarejestrowaniu serwis udostępnia wiele pomocnych narzędzi do przeprowadzenia badań ankietowych, takich jak: konstrukcja ankiety, bezpieczeństwo, publikacja ankiety, analiza wyników. Do najlepszego wykorzystania zasobów serwisu należy utworzyć konto „Ankieta Premium”. Konto pozwala na dokładną analizę oraz opracowanie wyników badań.

Badania ankietowe zostały przeprowadzone w miesiącach luty i marzec 2010 r. Badaniem objęto 40 osób zajmujących się profesjonalnie lub naukowo jedną z form e-edukacji. Próba badawcza składała się w 60% z mężczyzn ze znaczącą (65%) grupą wiekową 21–30 lat. Respondenci w 77,5% pochodzili z miast powyżej 100 tys. mieszkańców i legitymowali się w 52,5% wyższym wykształceniem. W badaniu wzięło udział 82,5% osób posiadających zatrudnienie, 5% osób niepełnosprawnych. Wszyscy respondenci posiadali stały dostęp do Internetu. Zasadniczą część kwestionariusza ankiety dotyczyła opinii badanych w następujących kwestiach:

- wyboru sposobu nauczania, który dla respondenta jest najbardziej efektywny;
- wyboru formy e-learningu najbardziej odpowiadającej respondentowi;

¹ Zob. <http://www.ankietka.pl/ankieta/36694/e-learning-sposoby-zastosowania-n>

- wyboru środowiska społecznego, dla którego e-learning ma największe znaczenie;
- wielokrotnego wyboru korzyści, jakie według respondenta daje e-learning;
- wielokrotnego wyboru ograniczeń, jakie według respondenta posiada e-learning;
- wielokrotnego wyboru implementacji e-learningu, które według respondenta powinny być dostępne w Polsce;
- wyboru komponentu kursu e-learningowego, który według respondenta najbardziej wpływa na efektywność tej formy kształcenia;
- wartościowania przez respondenta osiąganego poziomu wykształcenia w ramach stosowania e-learningu w stosunku do form tradycyjnych;
- planów respondenta względem dalszego doksztalcania się za pomocą kursów e-learningowych;
- oceny form e-learningowych według respondenta, czy mają szansę na wyparcie form kształcenia tradycyjnego.

Dzięki przeprowadzonym badaniom sondażowym można poddać ocenie współczesne implementacje e-edukacji. Badania własne wykazały, że przed e-edukacją stoją ogromne możliwości w nowoczesnym sposobie nauczania na odległość, jednakże musi ona według opinii jej użytkowników być wspomagana tradycyjnymi formami. Wśród respondentów przeważa opinia, że e-learning nie może sam wypełniać całego procesu kształcenia. Badania wykazały również, że e-edukacja, poprzez łatwy dostęp oraz indywidualny system kształcenia, przynosi wiele korzyści, szczególnie takim grupom społecznym, jak: osoby niepełnosprawne, osoby pracujące oraz osoby mieszkające w małych miejscowościach. Na podstawie wyników badań należy przyjąć pogląd, że e-edukacja jest najbardziej efektywną formą kształcenia osób dorosłych i w takich obszarach, jak: szkolenia, kursy zawodowe, studia w trybie niestacjonarnym. Wiąże się to z brakiem czasu na naukę w trybie studiów stacjonarnych. Największą dostrzeganą przez respondentów korzyścią stosowania zajęć w formie e-edukacji jest możliwość nauki w wybranym przez studenta miejscu i czasie. Do korzyści należy zaliczyć również możliwość indywidualizacji procesu nauczania-uczenia się oraz łatwy, stały i szybki dostęp do materiałów dydaktycznych. Biorąc pod uwagę korzyści mające wpływ na rozwój form e-edukacji, należy przyrzeć się opiniom respondentów na temat wad i ograniczeń tego typu procesów kształcenia. Największe ograniczenia, które mogą w pewien sposób hamować rozwój e-edukacji, to brak wystarczającej mobilizacji do uczenia się oraz brak osobistego kontaktu z wykładowcami i innymi osobami uczącymi się. Pokazuje to, że człowiek jest stworzony do pracy w grupie oraz że potrzebuje bezpośredniego kontaktu, wsparcia i motywacji. Większość respondentów pozytywnie ocenia swoje doświadczenia z nauką na odległość. Wartość wykształcenia oraz uzyskana wiedza poprzez tę formę nauki została oceniona na tym samym poziomie, co tradycyjne formy nauczania, a w niektórych przypadkach na wyższym.

Na podstawie powyższej analizy materiału badawczego i przedstawionych wniosków cząstkowych można śmiało stwierdzić, że e-edukacja ma i będzie miała znaczący wpływ na rozwój całego sektora edukacji w przyszłości. Prawie połowa osób biorących udział w badaniu opowiedziała się za przyszłą nauką w tej formie. Należy jednak zwrócić uwagę, że według respondentów nie nastąpi to raczej w najbliższym czasie. Przed e-edukacją rozpościera się szybka, cyfrowa, ale jeszcze daleka droga. Pod względem stwarzanych możliwości należy przypuszczać, że e-edukacja wyprze tradycyjne formy tylko tam, gdzie ma szansę realizować w pełni cele kształcenia.

Literatura

- Bednarek J. (2006), *Multimedia w kształceniu*, Warszawa.
- Bednarek J., Lubina E. (2008), *Kształcenie na odległość. Podstawy dydaktyki*, Warszawa.
- Chrząszcz A., Kusiak J., (red.) (2005), *E-learning w Społeczeństwie Wiedzy*, Łódź.
- Clarke A. (2007), *E-learning: nauka na odległość*, Warszawa.
- Hyla M. (2005), *Przewodnik po e-learningu*, Kraków.
- Janczyk J. (2008), *Poszerzona przestrzeń społeczna Internetu w kontekście konstruktywistycznej e-edukacji* [w:] *Fenomen Internetu*, t. I z cyklu: *Problemy społeczeństwa informacyjnego*, Szczecin.
- Koczy S. (2007), *Nauczanie na odległość – nowy paradygmat kształcenia*, „Bytomskie Zeszyty Pedagogiczne”, nr 11.
- Siemieniecki B. (2007), *Pedagogika medialna*, Warszawa.
- Stecyk A. (2008), *Abc Learningu, system Lams: learning activity management systems*, Warszawa.

Streszczenie

Wykorzystanie Internetu w kształceniu na odległość jest szeroko komentowane i publikowane od kilku lat. Osoby zaangażowane w realizację tego typu form kształcenia na wielu forach wyrażają swoje pochlebne opinie. Brakuje nadal ewaluacji e-learningu przez niezależnych badaczy, niezwiązanych z ośrodkami organizującymi zajęcia w tej formie, w badaniach sondażowych obejmujących jako respondentów uczestników tego typu kształcenia. Po zrealizowaniu takich badań sondażowych śmiało można stwierdzić, że e-learning ma i będzie miał znaczący wpływ na rozwój całego sektora edukacji. Prawie połowa osób biorących udział w badaniu opowiedziała się za przyszłą nauką w formie e-learningu. Należy zaznaczyć, że według respondentów nie nastąpi to w bliskim (2-letnim) dystansie czasowym. Przed e-learningiem rozpościera się szeroka, cyfrowa, ale jeszcze nadal daleka droga. Pod względem stwarzanych możliwości e-learning ma szansę wyprzeć tradycyjne formy kształcenia tylko tam, gdzie będzie w pełni realizował cele kształcenia.

Słowa kluczowe: kształcenie na odległość, Internet, edukacja.

The Internet and distance learning in users' opinions

Abstract

The application of the Internet in distance learning has been widely commented and published for a few years. The persons involved in realisation of this type of education form express their favourable opinions on a number of forums. There is still lack of evaluation of e-learning by independent researchers, not affiliated with centres organising this type of education, in survey research including participants of this educational form subjected to this research. Having conducted such survey research, it can be safely said that e-learning has and will have a significant effect on development of this sector of education. Almost half of persons participating in research studies declare that they will take advantage of e-learning education. It should be emphasised that according to respondents, it will not occur in a close (2-year) time period. E-learning faces a perspective of wide, digital, but still distant, road to go. Regarding possibilities posed by e-learning, it has a chance to supersede traditional forms of education in this field where it will completely meet learning objectives.

Key words: distance learning, Internet, education.